

“VAN DEN BOSCH BRENGT VERARMDE GEZINNEN UIT DE STEDEN OVER NAAR TOT DAN TOE ONBEOUWDE GROND

ADHD'ER DIE MENSEN WILDE VERHEFFEN

Johannes van den Bosch

Hij stichtte de Koloniën van Weldadigheid en verbond zich daarmee voor goed met Drenthe. Johannes van den Bosch was ook gouverneur-generaal in Nederlands-Indië en minister. Zijn leven, loopbaan en idealen zijn nu voor het eerst compleet beschreven. *De kolonieman* heet de biografie die komende week verschijnt.

Johannes van den Bosch. Een jaar geleden viel zijn naam al frequent. De oud-militair en -staatsman was begin negentiende eeuw oprichter van de Maatschappij van Weldadigheid. Die was in 2018, het jaar van de 200ste verjaardag, serieus in de race om voor haar voormalige koloniën in België en Nederland (onder meer Veenhuizen, Frederiksoord en Wilhelminaoord) bij Unesco de werelderfgoedstatus binnen te halen. In eerste instantie lukte dat niet. Een tweede poging, voor komend jaar, zal naar verwachting succesvoller blijken, zij het waarschijnlijk niet voor alle zeven koloniën.

Daarom gaat het, twee eeuwen nadat hij zijn koloniën stichtte, nu opnieuw over Johannes graaf van den Bosch (geboren 1780 in Herwijnen, overleden 1844 in Den Haag).

Wie was hij eigenlijk precies? Wat weten we van de man? Niet zo veel eigenlijk, stelde de Amsterdamse historicus Angelie Sens verbaasd vast. „Opmerkelijk weinig zelfs als je bedenkt wat zijn rol en betekenis zijn geweest in de eerste helft van de negentiende eeuw. In de ontwikkelingen binnen het Koninkrijk der Nederlanden, inclusief de overzeese gebieden. In met name ook het economisch denken in het hele imperium.”

In 1927 zag het boek *Johannes van den Bosch als sociaal hervormer, de maatschappij van weldadigheid* van Jacobus Boerma het licht. Sens: „Maar dat is een dun boekje. Een dissertatie. Meer is er nooit verschenen.”

Sens zag een schone taak voor zichzelf weggelegd. In 2014 begon ze aan haar biografie van Johannes van den Bosch. „De periode waarin hij heeft geleefd is historisch heel belangrijk. Het is de overgangperiode naar de moderne samenleving zoals we die nu kennen.” Sens besloot dat tijdvak voor het voetlicht te brengen aan de hand van een portret van de grondlegger van de Maatschappij van Weldadigheid.

In de loop van zijn carrière was Van den Bosch onder meer ook gouverneur-generaal in Nederlands-Indië (het tegenwoordige Indonesië) en commissaris-generaal in West-Indië (Suriname). En zo kan de biografie, denkt de auteur, ook een bijdrage leveren aan de discussie over de Nederlandse koloniale tijd en het slavernijverleden.

Eigenlijk zou Sens' boek vorig najaar al

uitkomen. Maar de historicus kreeg tussen door een drukke, fulltime baan aangeboden en moest het afronden van de biografie even op een lager pitje zetten. Nu is *De kolonieman* alsnog af (complete titel: *De kolonieman. Johannes van den Bosch (1780-1844), volksverheffer in de naam van de Koning*). Sens wist zelf fondsen te werven om haar onderzoek mogelijk te maken. „Twaalf in totaal hebben meebetaald, waaronder de provincie Drenthe. Ik heb de geldschietters kunnen overtuigen van het belang van Johannes van den Bosch als historische figuur.”

Ze dook om te beginnen in het eigen archief dat Van den Bosch heeft nagelaten. „Dat is ondergebracht bij het Nationaal Archief in Den Haag. Het is niet helemaal compleet meer, maar altijd nog goed voor 25 meter aan stukken. Handgeschreven stukken, welteverstaan. Verder ligt in Assen, in het Drents Archief, nog eens 400 meter aan stukken van de Maatschappij van Weldadigheid, die de complete 200 jaar beslaan. Ook ben ik drie weken in Jakarta geweest en heb ik, om dubbel werk te voorkomen, dankbaar geput uit de boeken die Wil Schackmann over de koloniën heeft geschreven.” Schackmann werkte achtereen volgens aan *De proefkolonie* (2006), *De bedelaarskolonie* (2013), *De kinderkolonie* (2016) en *De strafkolonie* (2018).

Johannes van den Bosch komt op de wereld als zoon van chirurgijn Johannes van den Bosch (1726-1809). Amper 17 jaar oud wordt hij als luitenant der genie naar Nederlands-Indië uitgezonden. Binnen enkele jaren schopt hij het tot kolonel. >>

Historicus Angelie Sens. FOTO M.R. VAN HENSBERGEN

Paspoort auteur

Naam A.P.G. (Angelie) Sens

Geboren 28 december 1960 in Helmond

Woonplaats Amsterdam

Privé gehuwd, geen kinderen

Opleiding geschiedenis aan de Universiteit Utrecht, gepromoveerd in 2001. Studie politicologie aan de Universiteit van Amsterdam (niet afgemaakt)

Vakgebied en loopbaan cultuurhistoricus met als specialismen kolonialisme, slavenhandel, slavernij en abolitionisme (streven naar afschaffen slavernij) en media in de voormalige Nederlandse koloniën. Van 2001 tot 2013 werkte ze bij het Persmuseum in Amsterdam, sinds 2002 als directeur

Publicaties Sens schreef mee aan onder meer *Journalistiek in de Tropen* (1985), met Ulbe Bosma en Gerard Termorshuizen, en *Droom en weldaad* (2019), met Jan Mensink en Wil Schackmann

Koloniën op de kaart

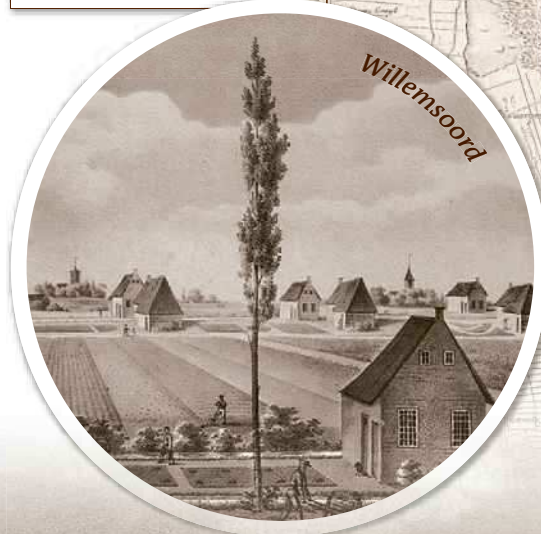

WILHELMINAORD

- Nederland
- Kolonie II
- Inclusief Boschoord, Vierdeparten
- 779 hectare groot
- Opgericht 1820-1822
- vrije kolonie

WILLEMSOORD

- Nederland
- Kolonie III
- 131 hectare groot
- Opgericht 1820-1823
- vrije kolonie

Zicht op het eerste gesticht van de kolonie Veenhuizen (1826)

Tot de Maatschappij van Weldadigheid behoren zeven koloniën: vijf in Nederland, twee in België. Goedkope woestehedegrond wordt aangekocht en geschikt gemaakt voor landbouw. Dit met de inzet van paupers uit veelal stedelijke gebieden in Nederland. Zij krijgen perspectief op een beter bestaan in ruil voor grond en huisvesting. De eerste Kolonie is Frederiksoord, genoemd naar de beschermheer van de Maatschappij, Prins Frederik.

Huispunt van 25 cent, gebruikt in Veenhuizen en Ommerschans

VEENHUIZEN

- Nederland
- Kolonie VI
- 1659 hectare groot
- Opgericht 1823
- onvrije kolonie

Koepelkerk Veenhuizen

DE OMMERSCHANS

- Nederland
- Kolonie IV
- 800 hectare groot
- Opgericht 1819
- onvrije kolonie

WORTEL

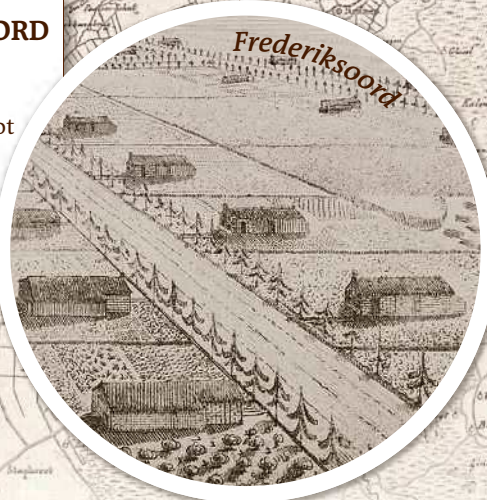
- België
- Kolonie V
- 403 hectare groot
- Opgericht 1822
- vrije kolonie

MERKSPLAS

- België
- Kolonie VII
- 554 hectare groot
- Opgericht 1825
- onvrije kolonie

FREDERIKSOORD

- Nederland
- Kolonie I
- 310 hectare groot
- Opgericht 1818

De Koloniën hebben een overeenkomstig landschap met rechte lanen, waterwegen en voorzieningen als scholen, kerken, spinnerijen en met boerderijtjes in de vrije Koloniën of gestichten in de onvrije Koloniën.

© DvhN, LC 210919 | Bron: www.kolonienvanweldadigheid.eu | Beeld: Rijksmuseum

>>

In 1813 keert hij terug naar Nederland. In de roerige eerste jaren na de Franse bezetting vervult hij daar diverse militaire functies. Hij klimt op tot generaal-majoor.

Vanaf 1818 stort Van den Bosch zich met zijn volle gewicht op wat in korte tijd uitgroeit tot de Koloniën van Weldadigheid. Het worden er zeven in totaal: Frederiksoord, Wilhelminaoord, Veenhuizen, Willemsoord en Ommerschans in Nederland, en Wortel en Merksplas in Vlaanderen, dat tot 1830 ook bij het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden hoorde. Van den Bosch brengt verarmde gezinnen uit de steden over naar tot dan toe onbebouwde grond. In de vrije koloniën leren ze om te boeren. Voor iedereen die niet wil meewerken wachten de onvrije koloniën.

Eind 1827 moet Van den Bosch 'zijn' koloniën (hij woonde zelf een aantal jaren in Frederiksoord) loslaten wanneer hij wordt benoemd tot commissaris-generaal in West-Indië (Suriname). Hij zal er niet lang blijven. In 1829 keert hij terug naar Nederlands-Indië. Hij wordt er de nieuwe gouverneur-generaal, oftewel de hoogste afgezaant van de koning. In 1834, 54 jaar oud inmiddels, komt hij voorgoed terug naar Nederland. Hij is achtereenvolgens minister van Koloniën en minister van Staat. De laatste twee jaar voor zijn dood zit hij in de Tweede Kamer.

Johannes van den Bosch is twee keer getrouwd geweest. Nadat in 1814 zijn eerste vrouw overlijdt, Catharina Lucretia de Sandol Roy, gaat hij samenwonen met Rudolphina Wilhelmina Elizabeth de Sturler. Met haar treedt hij in 1823 in het huwelijk. Van den Bosch was vader van in totaal acht kinderen: vijf jongens en drie meisjes.

Tot zover, samengevat, wat er algemeen al bekend was over leven en loopbaan van de oprichter van de Maatschappij van Weldadigheid. Angelie Sens is niet op spectaculaire, nieuwe feiten gestuit, zegt ze. „Hooguit details die eerder niet helder waren.” Wél is ze er in *De kolonieman* in geslaagd de betekenis te bepalen van een buitengewone historische figuur, tegen de achtergrond van een turbulente periode in de vaderlandse geschiedenis. Ze schetst Van den Bosch' ideeën, drijfveren en idealen. Zijn karakter ook en, voor zover mogelijk, zijn privéleven: „In de archieven trof ik bijna uitsluitend zakelijke stukken en brieven, weinig persoonlijk. Een privé-archief heeft hij niet nagelaten. Ook geen memoires of dagboeken, ik heb het wat dit betreft voornamelijk moeten doen met persoonlijke brieven die aan hem waren gericht.”

REALIST

Het grote publiek, beseft Sens, kent Johannes van den Bosch hooguit van theaterstuk *Het Pauperparadijs*. „Ik wil laten zien dat hij meer was dan de Maatschappij van Weldadigheid. Hem vereenzelvigen met alleen dat deel van zijn leven en loopbaan doet hem absoluut tekort.”

Ze omschrijft Van den Bosch als 'een knapperd, een charmante man'. „Hij wist mensen te overtuigen. Van den Bosch was ook een heel slimme man. Hij was een man die zich bleef vastbijten in de projecten die hij ondernam. En hij dacht dat de dingen snel op hun pootjes terecht zouden komen. Daarom noem ik hem in mijn boek ook wel naïef.”

Sens zegt zich er erg over te hebben verbaasd dat de generaal serieus dacht dat hij in tien, vijftien jaar het arbeidsethos van miljoenen mensen kon veranderen. „In die zin lijkt hij een utopist. Dat was hij niet, maar met de zekere naïviteit waarmee hij naar de toekomst keek, schuurde Van den

Van bovenaf: het buitenverblijf van de Gouverneur-Generaal in Cipanas op West-Java; een van de statige panden in Veenhuizen; landgoed Boschlust in Den Haag; koloniehuisjes in Frederiksoord.

“IN ZIJN INTENTIES WAS HIJ EEN WERELDVERBETERAAR. DE MENS MOEST HET BETER KRIJGEN

Bosch er wel tegenaan.” Volgens haar schoot hij echter niet tekort in de voorbereiding van zijn projecten: „Hij was tegelijk een realist. Misschien wat impulsief af en toe, maar hij dacht wel alles ontzettend goed door. En hij rekende alles financieel goed door. Hij begreep dat, als je mensen wilt prikkelen aan het werk te gaan of dienst te nemen in het leger, je ze moet faciliteren: een dak boven het hoofd, voeding en kleding, op tijd ontspanning – al die dingen regelde hij.”

Lang voordat die termen gemeengoed waren, was Van den Bosch volgens de auteur een adhd'er en een workaholic. „En hij was een beetje ongeduldig. Opvliegend soms.” Maar niet dusdanig dat als de mensen die hij dacht een kans te geven er met de pet naar gooiden, zij onmiddellijk in ongenade vielen. „Hij was niet harder dan anderen. Hij schopte ze bijvoorbeeld niet direct uit de koloniën. Hij schreef ze niet af maar gaf ze een tweede kans.”

MAAKBAARHEID

De auteur van *De kolonieman* geeft Johannes van den Bosch in het boek nadrukkelijk een plek in de tijd waarin hij volwassen werd en carrière maakte. „In zijn intenties was hij een wereldverbeteraar. De mens moest het beter krijgen. Van den Bosch is opgegroeid tijdens de Verlichting. Men geloofde sterk in de maakbaarheid van de natuur en van de mens. Bij hem was die overtuiging al vroeg herkenbaar, al lang voordat hij met de Koloniën van Weldadigheid aan de slag ging.” De 'verheffer' in naam van de Koning' dacht groot, niet alleen Drents, herhaalt Sens nog maar eens: „Te vaak gaat het alleen over de Koloniën van Weldadigheid.”

Ter illustratie van het maakbaarheidsdenken waaraan Van den Bosch zich had overgegeven, beschrijft Sens hoe hij zich in hoogsteigen persoon verdiepte in manieren om landbouwgrond vruchtbaarder te maken. „Hij experimenteerde bijvoorbeeld met diverse mengsels van mest. De militair als zelfmade landbouweconoom. Gek? Zoals gezegd: het was een slimme man. Hij leerde snel bij. Hij kwam later, als minister, ook met slimme nota's en voorstellen.”

WELDOENER

Van den Bosch was zijn tijd op diverse punten vooruit. Anderzijds stuitte Sens op stukken waaruit blijkt dat hij slaven had op zijn landgoed in Nederlands-Indië – Sens gebruikt zelf de term 'Indonesische archipel'. „Dat was in die tijd gewoon. Iedereen deed daaraan mee en Van den Bosch dus ook. Toch vond ik dat een kleine verrassing. Er zijn mensen die hem zelfs een schurk vinden. Het was Van den Bosch ook die het Cultuurstelsel op Java ontwierp (waarbij 20 procent van de landbouwopbrengsten in de Nederlandse staatskas vloeide, red.). Toch roept zijn naam over het algemeen een positieve connotatie op. In Suriname herinnert men zich hem doorgaans ook als wel-doener. Hij is er bijna in geslaagd daar de slavernij af te schaffen.”

Niet alleen in de overzeese, ook in de Drents-Overijsselse en Vlaamse koloniën stuitte Van den Bosch uiteindelijk op de grenzen van de maakbaarheid. Sens: „Maar het grote verschil met daarvoor is dat de Staat een belangrijkere rol heeft gekregen in bijvoorbeeld de armoedebestrijding. De overheid neemt vanaf dan taken over op sociaal vlak.”

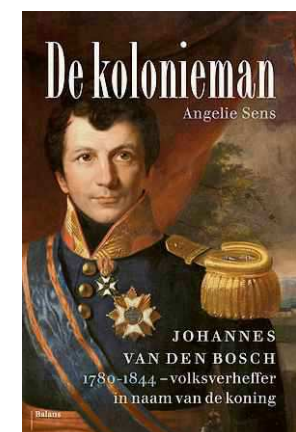
Daaraan heeft Van den Bosch een belangrijk steentje bijgedragen, vindt ze: „Hij déédt tenminste iets. Anderen bleven op hun gat zitten, maar Johannes van den Bosch stak de handen uit de mouwen.”

Koloniën op weg naar werelderfgoed- status

De Drentse gedeputeerde Cees Bijl (PvdA) staat aan het hoofd van een Nederlands-Belgische stuurgroep die al geruime tijd zijn best doet om de voormalige Koloniën van Weldadigheid erkend te krijgen als werelderfgoed. Vorig jaar wees Unesco de aanvraag nog af. Icomos, een comité van experts dat Unesco adviseert, zag niet in dat de in totaal zeven koloniën één geheel vormen.

Begin vorige week maakte Bijl echter bekend dat voor vier koloniën de werelderfgoedstatus alsnog dichtbij is. Het gaat om Veenhuizen, Frederiksoord, Wilhelminaoord en Wortel in Vlaanderen. Voor de andere drie geldt dat ze te veel zouden zijn aangetast, hoewel in het Vlaamse Merksplas restauratiewerkzaamheden plaatsvonden. De afronding daarvan kan de situatie weer veranderen.

Een optimistische Bijl, vorige week: „We hebben Icomos er inmiddels van kunnen overtuigen dat de koloniën een eenheid vormen. Het was één systeem van armoedebestrijding, gebaseerd op ideeën die internationaal leidend waren.”

Auteur Angelie Sens
Titel De kolonieman
Uitgever Balans
Prijs 39,90 euro
Pagina's 440